

5126

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటించబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౩. { సర్వధారి. } సంచిక ౩.
చైత్ర - చాద్రపదములు

శ్రీ.

“సాహిత్యవిమర్శము.”

(పూర్వము నువ్వు వ్రాసినది)

అప్పల్ల సోమేశ్వరశర్మ. P. O. L. (సింహాచలము)

ఈవిషయమునకు గుఱతలని యభిప్రాయము కొంచెము వేరుగ నగపడును. అతడు తన వక్రోక్తిజీవితమును గ్రంథములో సాహిత్య పదార్థమును జాలవరకు విమర్శించి ప్రతిపాదించెను. “నాచ్యనాచ్యక తావహాపమగు సంబంధము శబ్దార్థములకు సహజమే గాన శబ్దార్థ సంబంధమాత్రము సాహిత్యమునకుటకు వలనవచ్చదు, విశిష్టసంబంధ మునే సాహిత్యమనవలయును. సంబంధవైశిష్ట్యమును బ్రతిపాదింపఁ జూపుచున్నది. అది యిట్లుంటున్నది యుక్తము.” అని కుంతకుని తాత్పర్యవ్యక్తపరచుచు, తనవచనములను బరిశీలించిన కరనియాశంకాభూతెల్ల ముగియు చూడఁడు :- 1. “యదివం సాహిత్యం నామ తదేతావతి నిస్సీమా-పమయాధ్యని సాహిత్యశబ్దమాత్రం ప్రసిద్ధమ్, సపురతరస్య

కవికర్మ కోశలకాన్తాభిరూఢిరమణీయస్య అద్యాపి కశ్చిదపి విపశ్చిద యమస్య పరమార్థభరి మనాజ్ఞాత్రమపి విచారపదవీ మవతీర్ణః । తదస్య సరస్వతీహృదయారవింద మకరందబిందుసందోహసుందరాణాం సత్కవివచసామస్తరాఽ మోదమనోహరత్వేన పరిస్ఫురదేతత్ సహృదయవత్చరణగోచరతాం నీయతే.” (ఈ కాలమునుండి సాహిత్యము శబ్దమూత్రముచేతనే ప్రసిద్ధమైయున్నది. ఎవరు నద్దాని పరమార్థమును నిర్వదించలేదు. కాన సాహిత్యపదార్థమును సహృదయలకు మనవిచేసుకొనుచున్నాను.)

2. “సహితయోర్భావస్సాహిత్యమ్”.

3. “శబ్దార్థా సహితావేవ ప్రతీతౌ స్ఫురతస్సదా । సహితా విరితావేవ కిమపూర్వం విధీయతే.” (శబ్దార్థములు సహితములుగనే యెల్లప్పుడు స్ఫురించుచుండును. సహితములన నవియే. క్రొత్తగఁ జెప్పునదేమి ?)

4. “ననుచ వాచ్యవాచక సంబంధస్య విద్యమానత్వా దేతయోఃకథంచిదపి ససాహిత్యవిరహః । సత్యమేతత్ । కింతువిశిష్టమేవేహ సాహిత్యమభిప్రేతమ్”. (వాచ్యవాచక సంబంధము శబ్దార్థము ములకు సహజమగుటచే వానికెప్పుడును సాహిత్యాభావముండదు. అయినను విశిష్టసాహిత్యమే సాహిత్యపదార్థముగ నభిప్రేతమనది.) ఈ మొదలగు వచనములు. కుంతకుఁ డిట్లు విశిష్టసంబంధమే సాహిత్యమని స్థిరపఱచి తుదకు స్వాభిజ్ఞతమయిన వైశిష్ట్యము నీవిధముగ నిరూపించెను :— 1. “సాహిత్యమనయోశ్శిభాళాలితాంప్రతి కాఽప్యసా । అన్యూనాఽనతి క్తత్వ మనోహరిణ్యవస్థితిః । సహితయోర్భావస్సాహిత్యమ్ । అనయోశ్శబ్దార్థయో ర్భాకాఽవ్యలాకిదేతనచమకారకారితాయః కారణం అవస్థితిః—విచిత్రైవ విన్యాసభంగీ, సాసాహిత్యముచ్యతే”. (లోకోద్ధర

చమత్కారజనకముగ శబ్దార్థముల విచిత్రవిన్యాసము సాహిత్యమనఁబడును.) 2. “మార్గానుగుణ్యచుభగో మాధుర్యాదిగుణోదయః । అలంకరణ విన్యాసోపక్రతాతిశయాన్వితః । వృత్తైర్విచిత్రమనోహరి రసానాం పరిపోషణం । స్పర్శయా విద్యతేయత్ర యథాస్వముఖయోరపి । సాకావ్యవస్థితి స్తద్విదానందస్పందనుండరా । ఖదాదివాక్పరిస్పంశ సారస్సహిత్యముచ్యతే ।” (రసోచిత గుణాలంకారాది సహిత్యము, లోకోత్తర చమత్కారజనకము, రసికహృదయాకర్షకమునగు శబ్దార్థముల విలక్షణావస్థితి సాహిత్యమనిపించుకొనును.) అని దీనినిబట్టి “శబ్దార్థ విశిష్టసంబంధమే సాహిత్యపదమునకు ముఖ్యార్థము” అని కుంతకుని యాశయమైనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. భోజుని నియత సాహిత్యమునకుఁ గుంతకుని విశిష్టసాహిత్యమునకును భేదమంతగ సిద్ధింపదు. భోజుని కావ్యనియతత్వమునకే కుంతకుఁడు వైశిష్ట్యమనిపేరిడినట్లు విశదమగుచున్నది. ఆయినను సంబంధాంతరమును సాహిత్యమనుటయుక్తమే కాదని కుంతకుని యభిసంధిగఁదోచుటచే నియ్యది మతాంతరముగఁ జూపఁబడినది.

రాజశేఖరుఁడు తన కావ్యమీమాంసలో సాహిత్యవదార్థము నతిసంగ్రహముగ నిరూపించి వదలివైచెను. “శబ్దార్థముల యథాతథమగు కలయికయే సాహిత్య”మని యతనియాశయము. “శబ్దార్థయోర్యథావత్సహభావేన విద్యా సాహిత్యవిద్యా” మొదలగు వాక్యములచే నీవిషయము తెల్లమగును. ఇతనిమతమునఁ గావ్యనియతత్వవైశిష్ట్యాదుల కావశ్యకతయుండదు. శబ్దార్థ సంబంధాంతరమునూడ సాహిత్యమనవచ్చును.

ప్రసిద్ధాలంకారికులలో సాహిత్యవదార్థ విచారమునుఁజేసినవారి తాత్పర్యము రీతిధముగ నున్నవి.

ఈ సాహిత్యపదము “సాహిత్యసంగీతకలాపహీన స్పృహత్వము; పుష్కలమహీనః” “పదవాక్య ప్రమాణము యదేతత్ప్రతిబింబితం | యో యోజయతి సాహిత్యే తస్యవాణీ ప్రసీదతి” “సాహిత్యం శ్రీమురారే” మొదలగు వనేక స్థలములలోఁ గొన్నిచోటులందు కావ్యపరముగనుఁ గొన్నిచోట నలంకారకాస్త్రపరముగనుఁ బ్రాచీనకవులచేఁ బ్రయోగింపఁబడెను.

ఇట్లు దుర్నిరూపణీయార్థము, అలంకారికవివాదాన్వితము, జఛావిషయమునగు సాహిత్యపదమును, కాలక్రమమున “సామాన్యముగఁ గావ్యస్థలములగు శ్లోకాదుల యన్వయజ్ఞానము” అను నర్థమందుగూడఁ బ్రయోగించుట సంభవించెను. “వానికి సాహిత్య మధికము” “ఏనికి సాహిత్యమల్పము” మొదలగు లోకవ్యవహారములనుఁ బరిశీలించిన నీవిషయము గోచరించును.

ఇట్లే “సాహిత్యపాఠోనిధి మంథనోత్థమ్” “సంస్కృత సాహిత్యమ్” “అంధ్రసాహిత్యము” “హిందీసాహిత్య” మొదలగు ప్రాచీనాధునిక వచనములనుఁజూచినచో సాహిత్యపదము క్రమముగఁ గేవల వాఙ్మయ రూపార్థమునందునుఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్నదని నిశ్చయింపవచ్చును.

కాగా నిపుటికి సిద్ధించిన సాహిత్యపదార్థములివి:— 1. కేవల వ్యాకరణవ్యుత్పత్తి ననుసరించి “సహస్థితి” రూపార్థము.

2. “శబ్దాశ్లా సహితౌ కావ్యమ్” అను లక్షణానుసారముగ శబ్దార్థ సంబంధరూపార్థము.

3. భోజాభివృద్ధిమగు రసావియోగాదిరూపార్థము.

4. కుంతకాభీప్రమగు విశిష్టసంబంధ రూపార్థము.

5. శబ్దార్థముల యథాతథమగు సహభావమనెడి యర్థము

6. అన్వయజ్ఞాన రూపార్థము.

7. వాఙ్మయ రూపార్థము.

ఈవిధముగ స్వల్పముగ శబ్దముతో సాహిత్యపదార్థములు నిరూపించబడినవి ఎట్లొ యొకరిది నగ్గా నరములను నిరూపించినను నిరూపింపవచ్చును. సహితశబ్దమునకు శాస్త్రసమూహమును శబ్దమును జెప్పి యధ్యాహార శేషపూరణ లక్షణములతో “పట్టాశ్రయ సామాన్య సంప్రదాయాగ్జ్ఞానత్వము” అని పెద్దలవాక్కులలో వొట్టమొదట నగ్గముట్టి యగ్గాస్త్రములలో నొకటి. యగ్గములలో భోజనములతో మతములు సహృదయ పరిగ్రహములు.

ఈయగ్గములన్నిటి నటుంచి సాహిత్యపదపరమార్థనిష్కర్షను దెలిసికొనవలయును. “రసమేకావ్యాత్మ” యను మతము సర్వోత్తమముగ స్థిరపడినవిదవ సాహిత్యపద పరమార్థము రసికహృదయా కర్షకముగ వికసించినది. ఎట్లనః— హితశబ్ద మేవిధముగఁజూచినను రసవాచకముగ సిద్ధించుచున్నది. చూడుము:— 1. హితము=అహం నందనదృశ మగుటవలన రసికాగ్రేవరులకు కథ్యము. (రసము) 2. హితము=విహితము నిగూఢమని యగ్గము. అభిధానలక్షణావ్యతిరిక్తమగు వ్యంజనావ్యాపారముచేతనే గాని యింకొకరినిఁ బ్రేరేపించునము కానిదగుటవలన గూఢము. (రసము) అనిభావము. 3. హితము=సన్నిహితము. సతతకావ్య పరిశీలన పరిపక్వచిత్తులగు భావుకుల హృదయారవిందములందు సంసారరూపమున సన్నిహితము. (రసము) 4. హితము=నిహితము. సమ్యగ్గ్రహీతమని యగ్గము. మహాకవులచే బాగుగఁ బరిపాక్షింపబడినది (రసము) అని భావము. 5. హితము=అవహితము. వాల్మీకి వ్యాసాది మహామునులచే నేకాగ్రహితముతో ధ్యానింపబడినది. (రసము) ఎట్లైనను హితశబ్దమునకు రసమనియే యగ్గము. హితముతోఁగూడినది. (హితేన-సహ=యత్కమ్) సహితము రసవిశిష్టమని యగ్గము. సహితముయొక్క భావము సాహిత్యము. ప్రకృతి జన్యబోధయందు ప్రకారముగ భాసించు నగ్గమే భావప్రకృతి

యాగ్యమగుటచే సాహిత్యశబ్దార్థము రసమనియే పర్యవసించును. (రసవిశిష్టమను సహితశబ్ద జన్యబోధలో విశేషణముగ రసమే ఖాసిం చుచున్నదిగాన యని తాత్పర్యము) కాన సాహిత్యశబ్దార్థము రసము ఇదియే సాహిత్యపదవరమార్థము. రసముకావ్యాత్మయను సిద్ధాంతము సర్వాంగీకృతము, సునిశ్చితమునఁగాన నిదియే పర్యవహృదయవరి గావ్యము.

ఇట్లు సాహిత్యశాస్త్రమన రసశాస్త్రమని ఫలితము వచ్చినది. ఆత్మస్థానీయమగు రసమును నిరూపించునపుడు శరీర, తద్ధర్మ, తదలంకారాది స్థానీయములగు శబ్దార్థ, గుణాలంకారాదులను నిరూపించుట యంత్యావశ్యకము నుచితముఁగూడవగును. కాగా రసవిశిష్టమగు కావ్యముయొక్క స్వరూప సాధన సామగ్రి ప్రయోజనాదనిరూపణపరమగు శాస్త్రము సాహిత్యశాస్త్రమని సంపిండితార్థము.

4. శాస్త్రత్వ సమర్థనము.

ప్రకృతమున నిట్టి సాహిత్యముగూడ వ్యాకరణాదులవలననే శాస్త్రమేయని నయుక్తికముగ నిరూపింపవలసియున్నది. వండితలోకమున నిటీవలఁగొన్ని యభిప్రాయపరిణామములు కలిగినను మొదటి నుండియు నిద్దాని శాస్త్రత్వవిషయమున నొకవిధమగు సనాదరము వ్యాపించియున్నది. కావునఁ బ్రస్తుతనిరూపణమున కావశ్యకత సంభవించినది. కొందఱాలంకారికు లీవిషయమునఁ దగుశ్రద్ధవహింపక పోయిన నీవిషయమును శంకించి పట్టుదలతో సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రత్వము నమర్థించినవారు రాజశేఖర ధర్మనూరులు. వీరికావ్యమీమాంసా సాహిత్య రత్నాకరములందు బహుముఖములుగ సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రత్వము నమర్థింపబడియున్నది. ఆగ్రంథములందలి యుక్తులచేతను యుక్త్యంతరములచేతనుఁ బ్రస్తుతవిషయమును విశదీకరింపబడినది.

1. “సకలవిద్యాస్థానై కాయతనం పంచదశం కావ్యం విద్యా
స్థానమితి యాయావరీయః | గద్యపద్యమయత్వాత్, కవిధర్మత్వాత్,
హితోపదేశకత్వాచ్చ | తద్ధిశాస్త్రాణ్యనుభావన్తి |” (పదునాలుగువిద్య
లని ప్రసిద్ధికలదు. కాని కావ్యవిద్యనుగూడ జేర్చి పదునైదువిద్యలన
వలయును. గద్యపద్యమయత్వము, హితోపదేశకత్వము మొదలగు
శాస్త్రాస్తరలక్షణములు కావ్యవిద్యకును గలవు.

2. “పంచమీ సాహిత్యవిద్యేతి యాయావరీయః | సాహిత్య
సృణామపి విద్యానాం నిష్కంధః |” (నాలుగువేదముల సారభూత
మగుటచే గావ్యవిద్య నైదవవేద మనవలయును.)

3. “ఉపకారకత్వా దలంకారస్సప్తమషట్కమ్ | ఋతేచతత్స్వ
రూపపరిజ్ఞానాద్వేదార్థాననవగతేః |” (అలంకారవిద్యను విడిచిన
వేదార్థసమ్యగ్విజ్ఞానము కలుగనేరదు. కాన అజ్ఞత్వమనగా నుపకార
కత్వమగుటచే గావ్యవిద్యయు వేదార్థవిజ్ఞానోపయుక్తమగుటవలసిన
నద్దానివేదవ వేదాజ్ఞ మనవలయును.) ఈ మొదలగునవి రాజశేఖర
వచనములు ఏవి శరిశీలనచే సాహిత్యమును, పదునైదువిద్యగాను, ఏ
దవవేదముగాను, ఏదవవేదాంగముగాను, దప్పకఁ బరిగణింపవలయు
నను రాజశేఖరుని యభిసంధియు, దన్మాతమున సాహిత్యముయొక్క
శాస్త్రతయు స్పష్టమగును.

మఱియుఁ బ్రతిశాస్త్రమందు నేదోయొక యవధిగతవిషయము
సంపూర్ణముగ విచారింపఁబడును. అట్లే సాహిత్యశాస్త్రమునఁగూడ
సవధిగతమగు కావ్యవిషయము పూర్ణముగఁ బరిపఁచఁబడుచున్నది.
గాన నదియు శాస్త్రమే. విషయము, ప్రయోజనము, పురుషార్థ పర్య
వసానము, కర్తవ్యతాబోధక ప్రమాణము నుండుటచేఁగావ్యము నిమి
ర్మింపఁదగినదియే కాదని వాదించుటమూలము యుక్తముకాదు.
కావ్యమీమాంసకు వక్ష్యమాణస్వరూపమగు కావ్యము విషయము.

గావ్యమునకుఁ గీర్త్యాదులు పెక్కు ప్రయోజనములు గలవు. అయ్యది మున్నుండు పూర్తిగఁ బ్రసక్తి పడబడును. అంగములకు ప్రధానఫలము చేతనే ఫలవత్వమును న్యాయముననుసరించి కావ్యప్రయోజనములను బట్టియే కావ్యమీమాంసకును ప్రయోజనత్వము సిద్ధించును. అట్లే “కీర్తిం స్వర్గఫలా మాహురాస సారం విపశ్చితః |” అనునభియుక్త వచనానుసారముగ స్వర్గాదిసాధకమగు కీర్తికి సాధనమగుటచేఁ గావ్యము పుకుమార్థపర్యవసాయియగును. ఇట్లుండ నిట నొ శతక యుదయింపవచ్చును. ‘ప్రతియుపదేశమునకుఁ బ్రసక్తి వృత్తిబోధనమే ప్రధానప్రయోజనముగదా ! అయ్యది యుపదేశాంతములచేతనే సిద్ధించునుగానఁ గావ్యోపదేశము వ్యక్తము’ అని. శతక నిలువ నేరదు. తుల్యయుక్తిచే (కావ్యోపదేశముచేతనే ప్రధానప్రయోజనము సిద్ధించుటవలన నుపదేశాంతములు అనుదానిచే) నుపదేశాంతములే యేల నిరర్థకములు కాకూడదు ? వేదార్థసమ్యగ్విజ్ఞానాదుల కుపదేశాంతము లవసర మందుమేని యందుకొఱకీ కావ్యోపదేశమునకు నావశ్యకత సిద్ధించునని యెఱుఁగునది. అన్నివిధముల నుపదేశాంతరములతో సమానయోగక్షేమము కావ్యోపదేశము. మీదుమిక్కిలి యుపదేశాంతములకంటె మిక్కిటమగు నాధిక్యముండుటచేఁ గావ్యోపదేశమునకీ యావశ్యకత సంప్రాప్తమగును ఇతరోపదేశములకంటెఁ గావ్యోపదేశమునకుండు సతిశయమెట్టిదో కొంచెము వివరించుట యుచితము. ఉపదేశము ప్రభుసమ్మితము, మిత్రసమ్మితము, సమ్మితము, శాంతాసమ్మితమునని త్రివిధము. ఇటసమ్మితశబ్దము సద్భూతార్థము, అదేదు ప్రభుసమ్మితము వేదము. వేదమున సర్థమునకప్రాకాశ్యము శబ్దమునకీ ప్రాకాశ్యమునుగాన సద్దానికి ప్రభుసమ్మితత్వమునుపన్నమి యున్నది. లోకములో నొకొక ప్రభువు శబ్దార్థాదుల గెల్లు బాద్మితముచేతనే యొక కార్యమందుఁ బ్రవర్తించఁజేయుచు

నింకొకకార్యమునుండి నివర్తింపజేయుచు వివరీతముగఁ జేసినచో దూడించుచు నుండునో యట్లే ప్రతియు లిజ్ (విదధీత) లోట్ (వద) త-వ్యదాది (ప్రశస్తితవ్యమ్) నిధ్యర్థకప్రత్యయసహితములగు వాక్యముల చేతనే పురుషుల నిష్ప్రకార్యములందు ప్రవర్తింపజేయుచు నిష్ప్రకార్యములనుండి నివర్తింపజేయుచు వివరీతముగఁ జేసినచో దూడనస్థాని యయగు ప్రత్యవాచకమును జూపుచుండును. శబ్దమరగా విధిప్రత్యయసహితవాక్యము. ప్రవర్తకత్వమే (పురుషుల బ్రవర్తింపజేయుట) దానికిఁగల ప్రాధాన్యము. అందుచే శబ్దప్రధానమైన శాస్త్రము. ప్రభుసమీతమును లక్షణము ఫలించును. గాన వేదము ప్రభుసమీతమును విషయము నిర్విభావము. ప్రభుసమీతోపదేశమున మరసున కాన్వేయముండదు. ధయధక్తులతో బురుషులు ప్రవర్తింపవలసి వచ్చును.

మిత్రసదృశములు పురాణములు. అశ్వుని అర్థప్రధానములు. అర్థమనగా వాక్యార్థము. ప్రాధాన్యముఁ బ్రవర్తకత్వమే గానఁ బదార్థమున కట్టి ప్రవర్తకత్వము లేకుండుటచే బదార్థమును మాత్రమిచట గ్రహించరాదు. పురాణము లర్థవాదవ్యూహసము (స్త్రుతినిదాన్వయాపములు) లగుటచే వేదమువలె “ఈ కార్యమునట్లు చేయవలయును” అను విధిబలముతో బురుషులకు హితాహితములందుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులనుఁ గలుగఁజేయలేవు. ఇతనేమన మిశ్రులవలె యుక్తులతో ననునయింది మహాపురుష గుణవర్ణనానులద్వారా ప్రవృత్తి నివృత్తులనుఁ గలుగఁజేయుచుండును. కానఁ బురాణములు మిత్రసమీతములు మిత్రసమీతోపదేశమువలనఁ గొంచె మూర్ఖవాదురాగములు కలుగుచుండును.

కాంతాసమీతము కాన్వేయదేశము. ధ్వని ప్రధానమైన శాస్త్రమే కాంతా సదృశమునగును. పేరున యెద్దిగఁగ నున్నది

కకజతకక గేవలము కటాక్షవలొకనహవభావాదులచేతనే పురుషునిఁ బరచనునిఁజేసి యిష్టేనిష్టములందుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులఁ గలుగఁజేయుచున్నదో యట్లే కావ్యమును సహృదయ చమత్కార కారణము శబ్దార్థోభయ శక్తిమూలమునగు వ్యంజనావ్యాపారము చేతనే “రామాదులవలెఁ బ్రవర్తించవలయును.” “రావణాదులంబోలి ప్రవర్తించఁగూడదు.” అను ప్రవృత్తి నివృత్తులను మనసు నొవ్వకుండ సంతోషపూర్వకముగ సంపాదించఁజేయును. కాంతోపదేశమువలన సంపూర్ణాహ్లాదానురాగము లుద్భవించును. ఈవిషయమునే విద్యానాథుడు “యద్వేదాత్ప్రభుసమ్మితాదధిగతం శబ్దప్రధానాద్విరం యచార్థ ప్రవణాత్పురాణ వచనాదిప్తం సుహృత్సమ్మితాత్ । కాంతా సమ్మితయా యయా సరసతా మాపాద్యకావ్య శ్రియాకర్తవ్యే కుతు కీ బుధోవిరచిత స్తస్యై స్పృహం కుర్మహే.” అనుపద్యముచే వెల్లడించెను. సాహిత్యసారమం దచ్యుతరాయఁడును.

జ్ఞానోః సుందరీరీత్యాకావ్యం సముపదేశకృత్ ।

విహితా ముష్మికాద్యంతోస్థయమన్యార్థ ఉచ్యతే 1

వేదోపదేశ కావ్యాది శబ్దభేదాత్ప్రధా మతః ।

ఉపదేశో నృపసుహృత్సుందరీ రీతితఃకృమాత్ । 2

సృపాజ్ఞావత్తు వేదాజ్ఞాఽనుల్లంఘ్యైవేతి వైదికః ।

నృపరీత్యోపదేశోఽసాఫలవవాఽతిసాఖ్యదః । 3

సుహృదుక్తి కృతేసాఖ్యం ఫలే నోచేద్యయం వహి

సుహృదీత్యోపదేశోఽయమితిహాసాది కర్తృకః । 4

యోఽధికారిసుఖాయైవశ్రీవణేఽనుష్ఠితాఫలే ।

కాంతారీత్యోపదేశస్యైత్యోఽయంకావ్యాది సంభవః । 5

సుందరీ స్వేకహృదయం వశీకృత్య స్వస్థుణైః ।

తాకం వైదికంచాఽపి కూజరీప్తం ససాధనమ్ । 6

తద్యతా-వ్యాద్యపి శ్రీమన్మహారామాయణాదికమ్ ।

శ్రోతుర్మనో వశీకృత్యహితం వక్తి సహేతుకమ్ ।

7

అయం సర్వత్రనుఖదః శ్రవణేననుష్ఠితావపి ।

తద్గుణాద్యై రసోత్పత్తేః ఫలేతిష్ఠార్థ సిద్ధితః ।”

8

అను శ్లోకములచే గావ్యోపదేశాతిశయమునుగడించెను. విశ్వనాథకవి రాజకూడ సాహిత్యదర్పణమున “చతుర్వర్గప్రాప్తిర్హి వేదశాస్త్రభాగ్య సీరసతయా దుఃఖాదేవపరిణతబుద్ధీనామేవజాయతే| పరమానందనందో హజనకతయా సుఖాదేవ సుకుమారబుద్ధీనామపి పునః కావ్యాదేవ । సనుతర్హి పరిణతబుద్ధిభిస్సత్సు వేదశాస్త్రేషు కావ్యేషు కిమితి యత్నః కరణీయ ఇత్యపి నవక్తవ్యమ్. కటుకౌషధోపశమనీయస్య రోగస్య సితశర-రోపశమనీయత్వే కస్యవారోగిణ స్పృశకర్కశా ప్రవృత్తిస్సాధీయసీ నస్యాత్ ।” అను వచనములతోఁ జమత్కార ముగఁ గావ్యాతిశయమును విశదీకరించెను. ఇట్లు కావ్యాతిశయప్రతి పాదకములగు నాలంకారిక మూర్ధన్యోక్తులు వందలకొలది యున్నవి. అందుచేఁ గావ్యోపదేశ ముపదేశాంతరములకన్న మిన్నయని స్థిరపడుటవలన నయ్యదియే సార్థకము నావశ్యకమునని విశదమగుచున్నది.

(స శేషము.)

గ్రంథస్వీకారము.

శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారిచేఁ బ్రాచ్యగ్రంథమాల యందు బ్రచురింపఁబడిన నీక్రింది యమూల్యగ్రంథములు మాకార్య స్థానమునకు సాదరముగ నొసంగఁబడి స్వీకరింపఁబడినవి.

(1) కాశ్యపసంహిత- జ్ఞానకాండము. (2) రూపకపరిశుద్ధి (3) ఆంధ్రకువలయానందము. (4) శృంగారసంహితనములు. (5) శ్రీవేంకటేశ్వరవచనములు. (6) శ్రీ వేంకటేశ్వరలఘుకృతులు.

శ్రీ దేవస్థానమువారు తమకు సంస్కృతాంధ్రాదిభాషలయందును, హిందూమతసంఘదాయములందునుగల యభిమానముతో దిరుపతియందు సంస్కృతకళాశాలను, ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయమును, ప్రాచ్యపరిశోధకసంఘమును నెలకొల్పి వాఁకనుబంధముగ నొక పత్రికనుకూడ బ్రకటింపుచున్నారు. అందమూల్యములగు వ్యాసములు, సంస్కృతాంధ్ర తమిళభాషలయందును, నాగ్లమునను బ్రచురింపఁబడుచున్నవి.

వీరి ప్రాచ్యగ్రంథమాలయందు వైఖానసాగమమును గూర్చిన అత్రిసంహితయందలి సమూర్తార్చనాధికరణమిదివరలో బ్రకటింపఁబడినది మరల నామాగమమునకు ముఖ్యముగ కాశ్యపజ్ఞానకాండయను గ్రంథమిప్పుడు వెలువడినది. వైఖానసీయులకు కృష్ణయజుర్వేదానుబంధమగు కల్పనూత్తములేగాక జాతి సిద్ధాంతములను, దేవాలయములందలి యర్చనాదులను వివరించు మరీచి, అత్రి, కాశ్యప, భృగు సంహితలును ముఖ్యమైనవి. అందు మరీచికృతమగు విమానార్చన కల్పము, అత్రిరచించిన సమూర్తార్చనాధికరణము గ్రంథము లిదివరలో బ్రకటితములు.

కాశ్యపజ్ఞానకాండము అష్టోత్తరశతతమాధ్యాయసంయుతమై పెక్కువిషయముల నుద్ఘాటించుచున్నది. గ్రంథప్రారంభమున భువన నిర్మాణము, జంబూద్వీపవిస్తృతి, ఖండములు మొదలగునవి తరువాత వాస్తువిషయములు, విమానదేవనభాదికల్పనములు, ఆచార్యవరణము, భూమిశుద్ధి, దారుయిష్టకాసంగ్రహణము, బ్రహ్మస్వరూపము. దశావ తారస్వరూపము, శూలస్థాపనము, నిత్యార్చనవిధి, అలంకారావసర పనవిధులు, ఆయాకార్యముల సంభవించు దోషములకు దగిన ప్రియ శ్చిత్తములు మొదలగునవి గ్రంథాంతమున అష్టాక్షరీమంత్రకల్పము, తన్మహిమయు విశదీకరింపబడినవి. ఈగ్రంథమునందలి విషయములు కేవలము వైఖానసులకేగాక తదితరులకు నవశ్యవత్సయములు. వైఖానసాగమమును గూర్చియు. సంహితలను గూర్చియు విపులముగా విమర్శగ్రంథము నాంగ్లమున బ్రకటించుమని యుపోద్ఘాతమున దెలుపఁ బడినది. అట్టి గ్రంథమాంగ్లముననేగాక యందఱకును దెలియునట్లుల నాంధ్రమునగూడ బ్రకటించవలయునని పరిశోధనాలయాసికారుల హెచ్చరించుచున్నాము.

(2) రూపకపరిశుద్ధి- ఇది అలంకారశాస్త్రమునకు జెందిన విమర్శ గ్రంథము. పండితరాజు దేశికతిరుమలై తాతాచార్య శిరోమణిచే రచింపబడినది. ఉపమాయావకాలంకారములను గూర్చి పెక్కు అలంకారగ్రంథముల పరిశీలించి వ్రాయఁబడినది. భోజన సరస్వతీకంఠా భరణము ననుసరించి, 'సామాన్యావ్రయోగే' అను పాణిని సూత్రవివరణ మొనరింపఁబడినది. సంగ్రహముగ గ్రంథారంభముననే గ్రంథ ప్రయోజనమును వివరింపుచు గ్రంథకర్తలు సాదారణవినయముచో రూపకమని పలువురంగీకరించియుండ, గొందఱు ఉపమయనగునని నిర్వచించియున్నారు. అది సమంజసముగాదు. దాని నుపపాదించుచు సహృదయరంజనమునకై రూపకపరిశుద్ధియను నీగ్రంథమును రచించితిమని

తెలిపియున్నారు. ప్రాసంగికముగ జండి, శామన, భామహ, రుద్ర
టాడి ప్రాచీనాలంకారికులమతములను, అప్పయ్యదీక్షిత, జగన్నాథాది
యర్వాచీనుల యభిప్రాయములును విచుర్చింపఁబడినవి. ఉపమారూప
కముల యాదాధ్యస్థితిని దెలియఁగోరువారికిది మిక్కిలి సహాయకారి
యగు ననుట నిర్వివాదాంశము. వెల 2 రూప్యములు.

(8) ఆంధ్రగీతవలయానందము. ఉభయభాషావ్రేణి
కంభంపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారితే రచింపఁబడినది. విద్యార్థుల
కుపయక్తముగ నులభమగురితిని మూలమునందలి విషయములు
లలితమగు శైలి నాంధ్రీకరింపఁబడినవి. కాని క్లిష్టమగు నాలంకారిక
శాస్త్రవిషయకములగు చర్చలతో గూడియుండుటచే, మూలము
వలెనే గొన్నిస్థలముల పాఠకులకు కష్టసాధ్యమనియే చెప్పవగును.
ఈ గ్రంథమువలెనే యిటీవల ప్రకాశమైనదియ, సాహిత్యరత్నాకరాది
గ్రంథము లాంధ్రీకరింపఁబడినవి. కాని 'ఆనధి కి శుభాభాష్యే వ్యర్థా
సావదమంజరీ' అనినట్లు క్లిష్టతమములగు మూలగ్రంథముల నాంధ్రీకరిం
చిన వానిప్రయోజనము సందేహస్పద మనఁదగును. మూలవిషయము
లను తగురితిని సంక్షిప్తముగ జేసె యుదాహరణముల గైకొని వివ
రించి, విద్యార్థుల కుపయక్తముగ స్వతంత్రరచనములనేయొనర్చుట
మంచిదని తోచుచున్నది. ఈవిషయము నిదమథమని వండితబృందమే
నిర్ణయించునుగాక. అయినను విశేషపరిశ్రమ వహించి మూలభావ
ములను శక్త్యనుసారము నులభమగుభాషను వివరింప ప్రయత్నించిన
గ్రంథకర్తల ప్రయత్నమెంతయు బ్రశంసనీయము. వెల రు 3-12-0.

(9) శ్రీ వేంకటేశ్వర వచనములు.

(10) శృంగార సంకీర్తనములు.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామి యాస్థానమున సంకీర్తనా
చామ్యులగు తాళ్లపాకనారి నెఱుంగిన యాంధ్రభాషయ్యాభిలాషు.

లునుడు టరుడు. వారి గ్రంథములలో ముఖ్యములగు అష్టమహిమీ కల్యాణము, పరమయోగివిలాసము, ఉపాపరిణయములేగాక, చిన్న కృతులు పెక్కులు గలవు. వానిలో చాలభాగము దేవస్థానమున రాగిరేకులలో వ్రాయించుబడి శాశ్వతరూప జాగ్రత్త పఱుపఱచినవి. దేవస్థానము వారితీవల ప్రాచ్యపరిశోధనశాలయం దాంధ్ర వాఙ్మయ పరిశోధకులును, సుప్రసిద్ధ విమర్శకులగు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వర్ణుల సహాయముచే అన్నమాచార్యుల శృంగారసంకీర్తనములను, పెదతిరుమలాచార్యుని శ్రీవేంకటేశ్వరవచనములను బ్రకటించి యున్నారు.

శ్రీవేంకటేశ్వర వచనములను గ్రంథమునకు శాస్త్రిగారు వ్రాసిన విపులమగు వీరికయందు వచనరచనము, తద్వేదములను గూర్చి సాదాపరిణాముగను, సవిమర్శముగనువివరింపబడినది. మఱియు తాల్పాకవారు రచించిన గ్రంథములు, వారి వంశక్రమము దెలుపఁ బడినవి. శ్రీ వేంకటేశ్వరవచనములు కృష్ణమాచార్యసంకీర్తనము లను నామాంతరము గల్గిన సింహాగిరివచనముల బోలియున్నవని శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ఈవచనములు సులభమగు తెలివి పెక్కు వేదాంతవిషయముల బోధింపుచు భక్తిప్రధానములై యల రారుచున్నవి. భావస్ఫురణము, అర్థగాంభీర్యముగలిగి తేటతెలుంగున మౌఢ్యముగ రచింపఁబడిన యీగ్రంథము ఆంధ్రభాష యందుత్తమ వచనరచన దుస్సాధ్యముకాదని ఘోషింపుచున్నది. సహృదయు లందలి మౌఢ్యమును గోలి యానందింతురుగాక వెలరు 1-8-0

(౨) శ్రీ వేంకటేశ్వర లఘుకృతులు. ఇదియు శ్రీ శాస్త్రిగారి చే బరిష్కరింపఁబడిన గ్రంథము. ఇందు కొన్ని కృతు లనమగ్నము. కొన్నిటికి కర్తలపేర్లును తెలియుటలేదు. అయినను యముద్రితములు. రచనానైపుణ్యముగలిగి సహృదయానందరందితము లనవచ్చును.

తరిగొండ వెంకటాంబ రచించిన శ్రీ రమాపరిణయమును ద్వీపదయు తుదిని జేర్చబడినది. ఇందీ లఘుకృతులు 9 గలవు. వెల రు 1-8-0. పై గ్రంథములు వలయువారు శ్రీవేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధనాలయ ముఖ్యాధికారులకు వ్రాయనగును.

7. తోక చుక్క—అనంతాత్మసుల వేంకట సూర్యరామారావు.
వెల 0-6-0 లు.

ఇది ఖగోళశాస్త్ర విషయకముగా చిన్న గ్రంథము. ఇందు గ్రంథకర్తలు తోకచుక్కలస్వరూపము, దానికి సూర్యకటుంబము నకు గల సంబంధము, ప్రాచీన ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు గుర్తించిన ధూమకేతువులు, వానివృత్తాంతము, పునరావర్తనము, మొదలగు విషయములెన్నియో సంగ్రహముగ విమర్శించియున్నారు. సులభముగా వ్యావహారికభాష సీగ్రంథము రచింపబడినది. అవసరమైన తావులకొన్ని పదముల కాంగ్లపదములును సులభగ్రాహ్యతకొరకు దెలుగుబడినవి. గ్రంథకర్త లిట్టి చిన్నగ్రంథములనే గాక ఖగోళశాస్త్రమునుగూర్చి విపులముగ కథారూపముగ నుండునటుల గ్రంథముల రచింపవలసియున్నది. ఆంగ్లమున సర్-రాబర్టు బాల్ అను ఖగోళశాస్త్రజ్ఞుడు The story of the Heavens ఖగోళ వృత్తాంత కథయును గ్రంథమును కేవలము శాస్త్రజ్ఞులకే గాక సామాన్యులకుగూడ సులభముగ దెలియుటకై రచించియున్నాడు. దాని నాదర్శముగ గొని యిటీవల పరిశోధనాఫలితములగూడ జేర్చి హృద్య మగురీతినిపాఠశాలా విద్యార్థుల యుపయోగార్థము మనదేశీయ భాషలయందు గ్రంథములు రచింపబడవలసియున్నవి. ఇట్టి గ్రంథముల వలయుచోటుల ఫాటో చిత్రములను గూడ జేర్చవలసియుండును. ధూమకేతువులనుగూర్చి యాంధ్రమున దెలుపవలసిన ముఖ్యవిషయముల వివరించిన గ్రంథకర్త ప్రాచీనములగుండు ఖగోళపరిషత్తు.

(4) చిమ్మపూడి ఆమ రేశ్వరుడు-విక్రమ సేనము.

సీ. సారథితవృద్ధు చక్రంబు లొంగుగాడి
జరగవు రథమున సంఘటించి

యదకంబుసోకున కోర్వనియరదంబు
చేటికి బియ్యపైసతాతవిల్లు

గరితాకుకోర్వక గడ్గడపడకుచు
ముప్పొంగి వోయెడి చివ్వనారి

మేపు నీరుచు లేక మెవలాడనోపక
వర్ణహీనం బైనవ రుసములు

నిట్టిసాధనములు నీకు నెట్లుచేదెవ

దిక్కు ముల నెట్లు గెలిచిత డెవ చేవ

యనుచు సగజాతచెలు లండ నలరు శివుడు

చిత్ర మిగురొత్త మనల రక్షించుకాత.

1

చం. చనవున రెండునైత్త్రములు చ వలసాల్లుకవంగ నొక్కమో
ము సగంగ నొక్కయొనెము ముద్దునటింపంగ నొక్కయాస్యము
న్దనంగ ని చేమి పల్క దని యాలపనంబున జెప్ప ల్లిచు ను
బుచ్చన నగువణ్ణుకుం జెఱమిం బొంది తిశక్తులు మాకు నీవుతన.

సీ. ఇట్టనారాయణభాషారముచేవి

లబ్ధవర్ణలకర్ణభింజేయు

బాణవాగ్భామిసీప్రసవమంజరి విశా

రదుల కలంకారరమణి జేయు

రాజకేఖర భారతీజహ్ను కన్యక

సుకవీంద్రులకాభావశుద్ధి జేయు

మాఘవాణీశీతమారుతగతి సార

మృతులకు రోషాద్ధమంబు జేయు

నని యెఱింగి వారియడుగులు దలచి న
మను-రించి దండి నమ్మరారి
వామనుని గుణాఘృత మేందు నిల
సలంకారవిదుల దలచి గారవమున.

3

సీ. పృథ్వీ రచనాతి భాసురప్రాసాద
నిర్జిత గోత్రావ నీధరంబు
ప్రాకార శిఖరాగ్ర బంధుర మణిగణ
ద్విగుణిత తారకా విభ్రమంబు
పరిభాజలాంతర ప్రతిబింబితదుమ
స్మరిత పాతాళ భూరుహంబు
వరపుష్ప సారభావర్జిత మధుప శూ
నీక్యతాళా వారణేంద్ర గండ
మహారః స్పృహణీయ లీలాతిశయవి
లాసిసీజననేత్ర విలాస జనిత
కుసుమ శరభాణవైహృత్యమసదృశార్థ
నిర్జితాలక యుజ్జయినీపురంబు.

తే. గీ. తరులువడి యుత్తరాయణ దక్షిణాయ
నముల రవిలేర నిడిసిన సరవలట్లు
మెఱయఁ గనుగొనఁ గొమ్మలు మింటి కిడిన
కుడురువిధమునఁ దనరారుఁ గోటమీఁద.

తం. కొలదికిమీఁద బెద్దయగు కోట తనర్పున వస్తునంతతో
జ్వలతరసత్ప్రభ తగవిచంద్రుడులో సారనేరకున్న సం
ధ్యలు దివసక్రియామములు తత్పురిపారజనం బెఱుంగుండ
ములముఠవిన విహంగగతిః బూవులతాది రతిప్రసంగతః.

తే. గీ. ఇట్టిపాప యిల్కుండేలునుట్టియనుచు
జనులు కనుకని పలికెడు చందమామ
నడిమి మచ్చకు నెఱిగి పేరిడంగ నేర్తు
రపురమున మేడలపయి నాడునతులు.

కం. హరగిరి సురగిరి రోహణ
గిరులీనిన కొదమలనంగ గృహములు పురిన
చ్చెరువగు నక్షప్య రత్న
స్ఫురణల విలసిల్లి తగినపాడవుల తోడన్.

అ. వె. నీర నన్నియునికి యారయ విస్మయం
బనుచు బాడబాగ్ని కడలి యవ్వ
రంబు సొచ్చెనొక్కొ రత్నాకరము మణు
లనంగఁ జెలువమమరు నాపణములు.

చం. పాడవుగ నెల్లయంగడులఁ బోవులువోసిన నూత్నరత్నముల్
కడత ననేకవేషములు పైకొనివచ్చిన యర్థికోటికిం
బిడికెడు లాదిగాఁగ బలివెట్టుచు రపువైశ్య భామినుల్
గడపక హస్తకంకణ యుశధ్వనులొప్పంగ నెల్ల యెప్పుడున్.

కం. తరుణ వయస్కుల యశావన
పరిపాకుల వృద్ధజనుల భటులను నిజపో
దరులను గురులనుగాఁ జూ
తురు పురముపతివ్రతాసతులు పుణ్యవతుల్.

సీ. చూపుల కట్టవుందూపుల చేబట్టు
నబలల చూడ్కుల యాయాధములు
తాయొంబునకు గండంగోయిలఁ గూయించు
బాలలపలుకుల మూలమంత్ర)

మెదిరికిదేటులనెడ యాటలాడించు

నబలలయలకల యాప్తబలము

నవరణకుం జండ్రు జాలించు మగువల

మొగముల సేనకుఁ దగినమొగము

భావ భవునకు నటుగాక బలమె బలము

గాఁగఁ దిరిగనే వీటిచేఁ గాసిబడఁడె

యనగ సౌందర్యనంపద లభివముగ

వఱలుదురు దత్తురంబున వారసతులు.

ఉ. పూవులపోవులై చిలుకబోదలు కోయిలపిండు మందలై
తావులకోవులై యలివిరాసముగానము రానకంబునై
కావను బండఁజాలుటఁ ద్రికాలముగల్గ వరంబుఁగన్నయ
త్తై వనరాజపాల్పుఁ బురాణిక భూములనెల్లఁ జూడగన్. 18

చ. మరలఁగఁబోదు రిండ్లకును మాపవునంతకుఁ జేలలోపలం
దిరిగి యొకింతలేఁ తవడఁదేరడుమోములఁ జెన్ను సేయుచున్
చిరిగొని కాల్గు చును పెల్లునఁజేఁకటిన్లఁ బాచినం
దెరువరు ల్కిఁగూడఁ బఱవేరఁగఁ బామర భామినీజకుల్. 14

సీ. నుదతులు దస్సివచో నలంతులువోవ
సౌబగుండై చలిమిరి చూపిచూపి
యవతులు తిలకించియున్నచో వేడుక
గొలఁదిమీరఁగ నొజ్జ గుదిసి కుదిసి
గుభగుల పెనకువచోఁ దానవలఁతియై
యెటుకువ వానన కెక్కి యెక్కి
వెలఁదులు ముదమునవిహరించుచో సోయ
గంబున వీధులఁ గ్రాలి క్రాలి

యతులితంబైన శృంగార రతుల నిజవి
భూతిఁ బొందాననేసి తత్పురములోనఁ
బవలురేయును నుడుగక తవిలి తిరుగు
మిండఁడునుభాలె మందానిలుగడులీల.

15

కా. దానానేకపబ్బంహితస్సనము గాంధర్వాచలీహేషిత
ధ్వానంబున్ మృదువేదనాదమును గాంతానూపురారావమున్
గానానూనరవంబుఁదూర్వబహుశంఖస్సారకబ్బంబుఁ బె
జ్జై నీరాకరఘోషమోయనఁగ నిత్యంబుం జెలంగుంబురిన్. 16

త. గీ. నూలు శృతువులునేయవి పాటుటిల్లుఁ
గోటిపడగలు లేని కిరాటగృహము
జాతిరత్నంబు గాని పాపాణకులము
వెదకిచూపిన వీటఁ బన్నిదము గలదు.

17

మ. కలశైలంబులలో నువ్లగిరి. చిక్కుంభీద్ర వర్గంబులో
బలభిన్నాగము, లోకపాలకులలోఁ బర్జన్య దుగ్గోరగం
బులలోశేషుండు పెంపుగన్న కరణిం బూజ్యాధిపశ్రేణిలో
వెలసెన్ విక్రమసేనభూవిభుండు దోర్నిర్యప్తకాశోన్నతిన్. 18

సీ. ధరణీశ లవణాద్ధి పరివేష్టితక్షితి
వరలిన నేరెడు గజితి కొలఁచి
నొక్కొక్కదిక్కున కొక్కొక్క లక్షయో
జనములు తన్మధ్యమున నువర్ణ
సారమై యున్నది చతురుత్తరాశీతి
సాహస్ర యోజనసంఖ్యమొదలి
వలము వదాటు వేల్చిలిగి వెడల్పు ము
వృదిరెండువేలుఁగాఁ బాతులొడు

మొకలి వలమున యంతమై తుడిచి బదాఱు
నేసి వెలుగారు మేరువన్ శిఖరి యొప్పు
దానినై బ్రహ్మపురి చతుర్దశ సహస్ర
యోజన స్థితి గనుగొనఁ జేబిల్లు.

19

మ. అదైకలాసము దిగ్విలాసము విహాయశ్చాఢిసమృద్ధ
ప్రదవిన్యాస ముదగ్రభాసము మరుద్భామాసదాభ్యాస మ
భృతయన్యాస మసన్నిరాసము మయూరోదారనిధ్యాసభి
భృతహివాతకృతప్రసాసము త్రికేత్రావాస ముర్విత్వరా. 20

కా. ముత్తాకే కుజముల్ సడల్చె, మొగడల్మున్న మహీజంబులం
దొత్తెంబువ్వులు నిండఁగాఁబెరిగె నేయుర్విజముల్, పూపలన్
మొత్తంబై విలసిల్లె నేధరణిజంబుల్, కాయలంబండులం
జిత్తానందముఁజేర్చె నక్షీతిజముల్, ఇల్వొండఁగాఁ జెప్పుమా. 21

సీ. అరుణ పుష్పావలి యగ్నిగా సంధించి
యభుల నుక్కులుగాఁగ నావహించి
దండడివీలెంచు దక్షిణ పవనంబు
భక్తప్రసాదంబుగాఁ బరిభవించి
చిలుకలుఁ బికములు చేదోడుకేయంగ
మాధవుండను కనుచురి గడంగి
యంగజండచుపతి యానతిబనిపూని
మొగడల న్ములుకుల మొనలుచుట
కొలిమి యొక్కొయనఁగఁ గురియుపరాగంబు
విస్ఫులింగములుగ విరహు లులుక
నేచిపూచియున్న యీ యశోకమహీరు
హంబుఁగంటె మాళవాధినాథ.

22

సీ. మదవతీగండాప మదిరాభిషేచన

వడినంకురించిన వకుళములును

లలితల మృదుపాదపాతిపూర్తికోరిక

స్ఫురణ గైకొన్న యశోకములును

సుదతుల క్రోధటి చూడ్కిపై బాటించి

దిలకించి యలరిన తిలకములును

అన్నల యవ్వీకల జన్నల సోఁపన

గొమరొంది ననిదిన కువకములు

నెఱిగి చరణములను నెఱకలు విడిచిన

మొగడలందునుండి మొరలూ తేరి

కొదను రెలమిబొంది ఘూర్జిల్ల నధికి

భూతి దనరు చూతపోతిమొలను.

23

సీ. పాంథుల ప్రాచయముల్ పల్లట బులుసేను

దర్శకు పనిచిన దండనంగ

విరహిమృగముల మఱిగి పదిపరెడు

కాయసంభవు మొక్కల మనంగ

కడునల్లి జైత్రు నాగారంబు ముద్రంప

మనసిజపనిచిన యనుంగు లనంగ

సహచరుండగు గంధవహుఁ గానంగా

మీన కేతను పంచిన దూతలనంగ

నభినవాకార సౌందర్య సుభగలీల

లలితయంబుగ మెలంగుచు నసమబాణు

పువ్వులావి కాజనము లపోలె నెఱసి

కోమలాంగులు పువ్వులుగోసి రెలమి.

24

చం. ఇటియ్యంగుచంబు లరిదొకటిముంచుక వీడ్వడ నొక్కకేలలే
బొబ్బగబళించి నెక్కుచును బూవునకెత్తిచేతి చుక కొ
మ్రొట్టుంగులు వాస్తముండచి మీదికిబ్రాచంగ మున్నుగన్నయా
గుటుతులుడాసికోసె దుదికొమ్మలపూవులు కొమ్మ నెమ్మితోన్.

చం. అలకలు కేటివాణులును, వాస్తలంబులు పల్లవంబులుం,
బలుకులు కీరపోతిములభాషలు, మేళులుపువ్వు దీగెలున్,
లలిచుమలోంబు బడ, పీలానవతు ల్మనాధరాజ్యల
క్షులగతి నెల్లచో విరులుగోయుట చెన్నెసలారె దోటలన్.

సీ. నెలవుగాపిరియక నెగిడు నెత్తావి తు

మ్రొదచే మునుమును మీందువోక

అకరువు నెరయక ముకరంబ మొదలక

నెటింపు నొరుగికి కలుగులేక

బింకంబు లొక్కింత పిహలక జిగిసొవు

చెనరక రేకులు చుక్కవడక

పొరటతోరాయకి పొయపు సొంపెడలక

సుడియు కీ గాలిచే సూరగిలక

కరముశోభిల్లు రుచిర మంజురులుగోసె

వనిత యొక్కర్తు తనదులాపణ్య రసము

నెలమి సుద్యాన మొక కొత్త చెలువుదాల్చు

లతలలో నాడు జంగమ లతికవోలె.

సీ. వక్షిణపవనంబు తనుగఁగఘనననూని

మౌళయాదలముమీఁది మరులుమానఁ

దివిచిపట్టిన లేతచివుగుల చాయకుఁ

గరతలంబులకాంతి వరములొసఁగఁ

గుఱుమఱుల్ గోయుచో గోళ్ల మెఱుంగులు

తనిమొగ్గలకు గవుసెనియ లొసఁగఁ

బిలువంగఁజెలఁగెను పలుకులు రాజకీ

రములకు నొజ్జతనములునేయఁ

గురులు నలులపిండు బెరయఁగ వనచయూ

రముల గతులువేడ గమనలీల

ననఁగిపెనఁగి ప్రీతి వనకేలి సలిపిరి

వనజముఖులువేడ్కఁ బనువునేయ.

28

సీ. ధమ్మిల్లభారముల్ కమ్మపూవులఁతోడఁ

బొదిగొని వెన్నులఁబొలసి వేల

నలికతలంబులఁ బొలుచు కుంతలములు

ఘర్మజలంబులఁ గలసియంట

గన్లఁగదళముల కాంతిమిన్నక కొన్న

చెన్నునఁగనుఁగవ జేగుటింప

సోలెడు వల్లులఁబోలెడు మేనులఁ

బయ్యట గ్లాని పృస్థురింప

ఘనపయోధరముల కాశ్మీరచర్పలు

గలఁగ నలనగతులు చెలువమొండఁ

బువ్వుఁబోడులంతఁ బుష్పపచయకేలి

సోలిపచ్చిరా నృపాలుకడకు.

29

మ. పరమై యొప్పెసలారు మానికెపు సోపానంబులం బ్రజ్వల
 ద్వార వజ్రోపల సైకతంబులను సావర్ణారవిందంబులన్
 హరిసీలాసితవారిజంబులను జక్కాంగాదివాః సత్తీవి
 స్ఫురణంగల్లు సరోవరంబుఁగనియెన్ భూవల్లభుండయ్యెడన్. 30

కం. మొగములు విరిదమామ్రలఁ గుచ
 యుగములు కోకములఁజూడ్కు లుత్పలముల మం
 దగతులు హంసలఁదోల న
 రుగుగఁగి జొచ్చిరిసతుల్ సరోవర మెలమిన్. 31

చం. కటివడఁకాడ నీల్గ సుకొను కరంబుల నక్కలించి పి
 న్నట తరళంబుతోడ నయనద్యుతి భూలతలందె ర్ప నుం
 గుటములుమోచి నీక్కంచును గొగ్గొచ్చిచచ్చులచాయ మోముచ
 క్కటి కెసంగఁగొచ్చె నొకకామిని తోయజమండమిమ్ములన్. 32

తే. గీ. ఒలిమిరాహు సుధాంశు బింబంబువెఱచి
 పాఱఁగడుడసి వెనుకొనుపగిది నొక్క
 యెడ సఖులుగూడి చెలరేగి యాంచుచోట
 నీలవేణియు మొగమును నెలఁతకొప్పె. 33

తే. గీ. సతులు చల్లు బోరాడుచో జలకణములు
 నెఱికురులమీఁదనిండి క్రిక్కిఁజీసి చెలువ
 మమరెఁ గనుగొన నింద్రసీలములతోడఁ
 గలఁజుఁగుచ్చిన మాత్రకంబులును బోలె. 34

తే. గీ. కాలుఁగన్నులు ముద్దుమొగములుఁ దమకు
 ససదృశప్రభావమునఁ జెల్వగుటఁజేసి
 యునిగిమీలను దలలెత్తి వనరుహములఁ
 దూలకఱచిరివన శేఖరేన నతులు. 35

తే. గీ. అలికలితపంకజము నొక్కయలిస దెచ్చి
చుట్టమగునట్టి వనితఁకుఁ జూపుటయును
తనకురులు మోము నెదుట నద్దంబులేక
తోచెననుచు నమ్ముగ్ధ యద్భుతముఁబొందె.

86

సీ. కేలిదెప్పుముసేసి క్కాలి లీలావతి
నీఁ దించుచును నొక్కయింటిదాసి
చేయిచ్చి యిందు విచ్చేయుమంచును దన్వి
నడిపించుచును నొక్కవడఁతి నగాది
ముదితఁజేకూడను ముత్తలాడుచు నొక్క
తరుణికి నిమ్మలఁ దమ్మయొసఁగి
రమణిపాపటఁ బుష్పరజముఁ బోయుచు నిదె
మిగిలెఁ గొమ్మని యొక్కమగువకిచ్చి
కదలఁబడినట్టు లొక్కతెఁ గాగలింది
ముంపుమునిఁగి నట్లొక్కతె మోవియాని
లలితనాయకకేలీవిలాస మమర
లీల జలకేలి సలిపె భూపాలసుతుఁడు.

87

సీ. కలయంగ నలఁదిన కన్తూరి పెల్లున
జలములనెల్లను గలఁగజేసి
కుచమండలంబుల కుంకుమచర్పల
నీరెల్లజేవులు నీరుసేసి
తనులిప్త సురభిచందన కర్దమంబున
వారి నెల్లఁ బులకవండుసేసి
మూలల నవపువ్వుమాలికావిశతుల
వహమెల్లఁదెట్టువఁ గొనఁగఁజేసి

యలక లలికపీధినంటఁ గన్గవలఁగె
 పెలయఁ గామచిహ్నంబెల్ల పెలయ
 నలకువాకు లయర జలశీలి నాలించి
 కొలను పెదలి రింతు లలసగతుల.

౩8

ఆ. పె భూమినిండి మింటఁబూర్ణమై కరకట
 ముకర మీనరాశి మహితమైన
 హరియకస్సునాభిమందుల తుంపున
 లనఁగఁ జక్కలొప్పె నాశనమున.

౩9

సీ. ధర వియోగులనెల్లఁ బరిమార్చఁబూని హృ
 ద్భవుఁడుగట్టిన వీరబట్టమనఁగ
 విరహులపై దండువెడలుచో మదనున
 కెత్తిన కఃజవురెల్లియనఁగ
 నలిఁగ్రోపితులమీఁద గొలిపెనుమరుకరి
 ఘుస్మణవంశాంకిత కుంభమనఁగఁ
 జొత్తిల్లఁ జిథిరలనెత్తుటఁ దోఁగిన
 శంఖః ద్విషుచేతి చక్కమనఁగఁ
 దూరుకొండ తుట్టతునిమోదువునవేలు
 గొమ్మవలుదవువు గొలకవోలెఁ
 గందుబెరసి రాగకాంకిదలిర్పంగ
 మృమ్మొప్పుఁ జందమామనొడిచె.

40

తే. గీ. అమరు లమ్మకాభిలోపలి యమ్మతరసము
 వెండిచేరుల పటికంపుకుండఁగట్టి
 చేదుకొనియెదరోనాఁగ శీతరోచి
 మెల్ల మెల్ల న రుతులతో మిన్నువ్రాఁకె.

41

తే. గీ. తనరి రాగిల్లి ముక్తుడై తరతరంబు
నిర్మలత్వంబుఁ బొందుచు నీరజారి
పరమయోగియుఁబోలె నత్పథమునందు
నడువఁగాఁ జొచ్చెఁ గువలయానందమెసఁగ. 42

తే. గీ. ఉదయరాగ మించుంచక యుజ్జగించి
నిండుఁ జంద్రుఁడు గన్నులపండువయ్యె
ధావనానంతర స్నిగ్ధదాక్షిణాత్య
రాజశుభాంత దంతవజ్రములకాఁతి. 43

తే. గీ. కమలినీ కాంత యెంతయుఁ గంది వంద
వారణసిక్తుడై వసువ్యయముచేసి
యరిగినట్లు సరాగియై యంబరంబుఁ
దొఱఁగి పశ్చిమజలధిలో నుఱికిఁ దరణి. 44

క. తరుణుండగు శీతలకరు
మరగి వియల్లక్ష్మి తన్నుచూలి ముదుకడున్
ఖరకరుడును నని చొచ్చిన
కరణిన్ రవి పశ్చిమాదికడఁ గ్రుంకెచ్చా. 45

చం. నలువగు రక్తి మించినమనంబున నుబ్బునులాపుపుట్టి చెం
గలువవికానవేళ మురుకంబు నటింపఁగఁ బువ్వఁబోడి మొ
క్కలమునఁజేర్చి నాథు నధికారముఁ గైకొని కేలినలైన
చ్చలమున సిగ్గుచాలమియుఁ జన్దవహారము లోలిఁ జెప్పగన్. 46

తే. గీ. వామనానేకమము చక్రవాళ కుధర
ధాతుతటము గోరాడుచోఁ దరులువిటిగి
కూలుటయు మింటి నెగసెడు ధూళివోలెఁ
బర్వనెఱసంజ పడుమర పట్టుకొనుచు. 47

చం. ఆలదుల పాన్పులం దలిరుటాకులసెజ్జల హర్ష్యతేవికా
 తలముల తీనెయిండ్ల సితకాశయనంబుల మున్వియుక్తిమై
 నలదురివందు కలదువల నప్పటికప్పుటి కింపుఁ జెంపఁగో
 ర్కులు తనివారివేడ్కపడఁగూడిరి వేడుకతోడ దంపతుల్. 48

చం. పలుచని చంద్రికారసము ప్రన్నని నున్ననితేట్రొమ్ములుం
 గులతుదలందలిర్పు నెలకొమ్మలకాంతి పసిండినిగ్గుతోఁ
 గలపి యలంతివన్నయిడి కాఁజునిల్పిన రత్నభక్తిక
 న్నలువ నజీవిజేసె నొకొనాఁ దగు నాతివిభాతి చూడ్కికిన్. 49

సీ. దళమైన చీకటి గుళియలుసేసి ప

ద్వాననుం డామువు వోసెననఁగఁ

దొలుకారుమెఱుగులు కొలదికి వి

రించి వాల్లనుల నూరించెననఁగఁ

జంద్రికాసార మబ్జుఁడు గట్టిగఁ బద

నిడి యాణిపాణియుం బడసెననఁగఁ

తాటించివిధిరాగ పరమాణువునఁ బల్ల

విశమూర్తిగాగ నిర్మించెననఁగఁ

బొలుచు నలులను మదనునమ్మలను ముత్తి

యముల విద్రుమిల్లిక నపహసించుఁ

దరుణియలకలుఁ జూడుకలు దళనములును

నధరమును అస్త్రుతింప నాయలవియెట్లు.

50

చ. పరముఁడు కంధర స్థలముపై విడివేడుక ముద్దులాడఁ గాఁ
 గరమున మాధిగంగయుదకంబులు మెల్పువఁబీల్చి యూఁది శీ
 కరములు భూషణేందునకు (కారవ) కారకలీలఁ జేయు త
 త్కరివదనుడు మత్స్యతిఁ దానుముఖస్థితోడఁ దోడగున్. 51.

చ. గొనయము తమ్మినూల్ చ్చెఱకఁగోల ధనుర్జిత పూవు లమ్మలే
టును నొకమాటు తానతనుడున్ మాను నుగ్రజయించి జీవరా
శి నొడుచు టేమిచెప్పనని చేయునతుల్ తగు మోహనప్రవ
ర్తన గల కాము దీపుత ముదంబున మీకిలఁగామసౌఖ్యముల్. 52

సీ. పరిణత ఫణితాపత్రిలుఁ గడిసిన

చివురు నాఁ జెక్కఁగ జేయిచేర్చి

కందర్పు ముదకరి కరముపై జక్కవ

లెక గెనాఁ దొడఁ గుచ మిటియ మోసి

దవసంబు పొకలఁ గవిసిన ముచనాఁ

బలుచని చెమట మైఁ గలసి మెఱుఁ

గలువ రేకులు మాక్తి కనుల సినెడి ననాఁ

గన్నుల బాష్పంపుఁ గణములురలఁ

గీ. వేడినిట్టూర్పు గాడ్పులు విరహపహ్ని

శిఖలు ప్రిబలంగ వలవఁతచింత నొగిలి

యేకతలబున్నదాని రాజేంద్రతనయఁ

గనిరి లలికా గృహంబులో వనజముఖులు.

5

సీ. ప్రాణంబులెడల సభ్యాసంబు నేయు మా

ర్గంబన కిట్టూర్పు గాడ్పులెనఁగ

గవ్యశాలగ నేయి గ్రమ్ముకై వడిఁ గామ

శిఖఁ గ్రాఁగి మైదీగఁ చెమటవాడమ

ముదమనమ్మలు నీకు పడకు పెట్టినక్రియ

వారుఁగన్నులు బాష్పవారి మునుఁగఁ

బగ లేదుటయు నెడఁబడు రథాంగముచంద

మానఁ జన్నులు ముఖోద్గముగ వడఁగ

గీ. పాణిమెడలి నెలపు వడి యెడలు
భూషణములతోడి పొత్తునిడిచి
లాతురైరి నఖులు లలతులు వాయని
ప్రాతఃలైరి విషధరాజ సుతకు.

54

సీ. మకరధ్వజుని విల్లు మనము వాయని నిడి
నమలింపుగాఁ జేయు నల్లఁజెఱకు
మదను బాణావళి మనము క్రుమ్మల్లవైఁ
బాలుపారఁ దుటిమెడు పుష్పచయము
మనసిజాతుని యెల్లి మనము వినోదార్థ
మై వచ్చి యాడెడు మాంచిగురు
మరుతేరినాయములు మన యింద్రియఁ బఱచ
రంబులఁ బొరలు కీరప్రజంబు

గీ. తాననంగుఁ డట్టివాని యలంచుట
యేమి ? యతని కడిమియేమి ? యతని
బీరమేమి ? ధరణిఁ బిచ్చుక యలుకేమి
వాలగఁ నేమి వాలుగంటి ?

55

సీ. ఏపునఁ జెలరేగి యేయు మనోజన్ము
చెఱకువిల్ రెండుగా విడిచివైతుఁ
బలువలై పలుకు చిల్కల నాలుకల ముల్లు
విడిచి యీరములలో పెడల నడఁతు
ముదమున మ్రోయుతుమ్మెడలఁ జంపక లకాం
తములలో మునుగంగ (నిమురింతుఁ)
దగులమై ఏతెంచు దక్షిణాశాగంధ
వహు మహాహీంద్రుని వాతద్రోతు

గీ. నేటికులికదు నాయట్టి బోటికలుగ
వెలది ! నీమదిలోవల వెఱవకుండు
మమ్ము ! ధైర్యంబు వడలకుమమ్ము యెంచుఁ
గల్గెలము గల్గుమనిగి గలదెబ్బాధ.

56

కీ. శ్రీ. బ్రహ్మశ్రీ సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

ఆంధ్రసాహిత్యకరిషదధ్యక్షులును సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు సంపాదకులును, వీరికాపురసంస్థానవిద్వాంసులునగు బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు 2-1-49 తేదీని మధ్యాహ్నము 2-30 గంటలకాకస్మికముగ దివంగతులైరి. వీరి మరణమువలన నాంధ్రసాహిత్య ప్రపంచమునకు దీరనిలోటు వాటిల్లినది. ఆంధ్రలోకమున వీరిని వీరి సోదరులు సుప్రసిద్ధమిమర్శకులు నగు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రివర్యులను దెలియనివారుండరు. శ్రీ సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు వీరికాపురకళాకాలయందు సంస్కృతపండితులై తమ పండిత్యముచే శిష్యబృందమును రంజింపజేయుచుండిరి. వీరు పండితాగ్రేసరులగు శ్రీమాన్ మహాశాధ్యాయ పరవస్తు రంగాచార్యులు వారి ముఖ్యశిష్యులలో నొకరు. వీరి సంస్కృతాంధ్రములలో విశేషపండిత్యముండుటయేగాక పథలో నెట్టి శ్రోతలకైనను రచకముగ నుపన్యాసము లీయగల యనన్యసామాన్యమగు శక్తియుండెడిది. పండితులు, పామరులు, బాలుకు, కృద్ధులు వారి యుపన్యాసమాధుర్యమును, వాఙ్మయమును గ్రోలి నంతసింపుచుండిరి. రాజా యాణమహాభారతాది మహాగ్రంథములయందును కాళిదాసాదిమహాకవుల నాటకములయందును కావ్యనాటకలక్షణములు, రసపోషకత్వము మొదలగు విషయములగూర్చి శ్రీ శాస్త్రిగారి యుపన్యాసముల నొకపరి వినినచో మరలమరల వినిగోరుచుండురు. అందును శ్రీ శాస్త్రిగారికి శ్రీ మద్రామాంధ్రమునందు భక్తిగీతపములధికము. కావ్యామృతరసాస్వాదనమే వీరి జీవితాశయము. చెబ్బదియైదు సంవత్సరముల పయసుననండియు శ్రీ మద్రామాంధ్ర పతన

మున పాల్గొనుచు నభ్యులకందలి విశేషముల నుగ్గడించుచు నీ
రానందరసపూర్ణమనస్కులై సంతసించుచుండిరి.

సంసారవిషవృక్షస్థ ద్వేషలే ఆమృతోపమే
కావ్యాచృతరసాస్వాదః సల్లాపః సజ్జనైస్సహ

అనియు,

అదిత్యస్యోదయం తాత సావర్ణం భారతీకథాః
యమాభిర్యా సుమిత్రంచ ఆపూర్వాణి దిశదినే.

అనియు శ్రీ కామ్రేగారు పలుకూలు తమ యువన్యాసముల దెలుపు
చుండిరి. పాశ్చాత్యనాగరకతా వ్యామోహమున బడి మన సారస్వత
ప్రపంచమున నెట్టి విశేషములున్ననో తెలియక యాధునికులు కూ
పాంధన్యాత్ములున వ పించుచుండుట వీరు గర్హించుచు, మన యపార
సారస్వతసాగరమును తుధించి యమృతాస్వాదన మొనర్పవలయు
ననియు, సనాతనధర్మముల విడనాడవలదనియు హెచ్చరించుచుండిరి.

వీరు శ్రీ రామచరితమునందలి యాదర్శముచే సంస్కృతమున
రామకథకమును వ్రాసి సోదరుల కంకితమొనర్పిరి. పెక్కు రామా
యణగ్రంథముల పరిశోధించి శ్రీ రామవిజయణి, శ్రావణవిజయము
మొదలగు వచనగ్రంథములను, సాహిత్యకల యను విచిత్రగ్రంథము
ను పెక్కు వ్యాసములను రచించి ప్రకటించియుండిరి. వీరి సంస్కృ
తాంధ్రపాండిత్యముల గమనించి శ్రీశ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులు తమ
యాస్థానవిద్వాంసులుగ స్వీకరించుటయేగాక వీరిచే సూర్యరాయాంధ్ర
విఘంటువు మూడునాలుగు సంపుటములును, కళాపూర్ణోదయము,
సింగభూపాలవిరచిత రత్నపాంచాలికానాటకాంధ్రీకరణమును, సాను
గంటివారి యముద్రితనాటకములను, యింకను పెక్కుగ్రంథముల
ప్రకటించజేసిరి.

శ్రీ శాస్త్రిగారు కావ్యనాటకములు గళాశాలాశిష్యబృందము చే బరింపజేయుటతో దృష్టినొందక, వారి మిత్రబృందము కోరికపై పెక్కుమాటులు శాకుంతలము, ఉత్తరరామచరితము, మృచ్ఛకటిక నాటకము మొదలగు నాటకరత్నముల జదివి వారి నానందరసనిమిత్తుల గావింపుచుండిరి.

శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు మృతినొందినతరువాత వీ రాంధ్రసాహిత్యవిమతుల కధ్యక్షులై, తత్కార్యవిర్వహణమునదగు సహాయమునర్పించుచుండిరి. వీరి పాండిత్యమున కాంధ్రవిద్వల్లోకము సాహిత్యవిశారద బిరుదమునొసంగి వీరిని బహుకరించినది. పత్రికలలో బ్రకటింపుచు నొందురెండు వ్యాసములతో దృష్టినొందక శ్రీ శాస్త్రిగారు నిరంతరము సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యవిషయములు ముచ్చటించుచు నాయాగ్రంథపఠనమునకై తమశ్రోతల బురికొల్పుచు సాంస్కృతిక నోషర్పి కృతకృత్యులైరి.

ఆంధ్రసాంస్కృతికాభిమానులగు శ్రీ శాస్త్రిగారియొక్కయు వారి సోదరులయొక్కయు జీవితమునగల ముఖ్యవిషయముల గ్రహించి మనము సాంస్కృతిక నోషర్పణముగాక- శ్రీ శాస్త్రిగారి యాత్మకు పరమేశ్వరుడు శాంతి నొసంగుగాక-

